

ACCESORII ALE UNEI BALANȚE DIN BRONZ DESCOPERITE ÎN SECTORUL DE EST AL CAPIDAVEI

Zaharia COVACEF
Tiberiu POTĂRNICHE

Cuvinte cheie: *arheologie, Dobrogea, balanță, pond.*

Keywords: *archeology, Dobrudja, steelyard, pond.*

Abstract: *The results of the research campaign in the summer of 2007 were out of the ordinary both due to the quantity of objects unearthed and especially due to the rarity of some of the pieces discovered. The most interesting discoveries came from room C11 of the edifice in the eastern sector of Capidava, from under a level strongly damaged by fire.*

Among the pieces discovered there are a few accessories of a bronze set of scales: the suspension mechanism of the balance and the counterweight. The suspension mechanism is made up from an oval-shaped link which used to be fixed on the balance lever, two chains of 21 double links each and the hooks used to hang the products with. The counterweight is a bust portrait representing a feminine character; it has an oval base with double profiles and it weighs 1.100 kg. The character is portrayed in a palla, wearing a necklace and a pair of ear-rings with pendants. She also has a crown on her head.

In order to identify the character we found several good analogies, discovered on the territory of present-day Hungary. These determine us to believe that the bust is that of Empress Eudoxia Licinia (422 AD - 462), daughter of Emperor Theodosius II and wife of Emperors Valentinian III and Petronius Maximus; she became Augusta in 439 AD.

As far as our area is concerned, the closest analogy for this pond is the discovery made in Tomis of a pond-bust identified as Aelia Pulcheria Augusta (339 – 453 AD). Regarding the set of scales we must mention the one discovered at Dinogetia as a similar finding.

Rezultatele campaniei de cercetări din vara anului 2007 au fost deosebite atât din punct de vedere al cantității descoperirilor, cât, mai ales, al rarității unora dintre piese. Cele mai interesante descoperiri s-au realizat în încăperea C.11 a Edificiului din sectorul de est, după îndepărtarea resturilor de acoperiș aferente nivelului de distrugere romano-bizantină. Investigarea acestui nivel, puternic incendiat, a adus la lumină două chiupuri (unul în stare fragmentară), mai multe amfore de diverse tipuri, două amforete miniaturale, ulcioare, castroane, un

platou întreg cu imagini creștine¹, foarte multe fragmente deformate aparținând unor vase de sticlă, diverse obiecte din fier și bronz.

Între materialele descoperite se numără și câteva accesorii din bronz ale unei balanțe (Pl. I - 1). Este vorba despre aparatul de suspendare a mărfurilor și de contragreutatea acesteia. În momentul descoperirii s-a observat faptul că lanțurile sistemului de suspendare, anostomozate datorită resturilor de dărâmătură, erau prinse prin intermediul unui piron de fier de o bârnă de lemn, de mari dimensiuni, puternic carbonizată. Acest aspect ne conduce la presupunerea că, anterior distrugerii, balanța se afla suspendată de una dintre grinzile edificiului. De asemenea, descoperirea celor două vase de tip *dolium* în încăpere, ar justifica prezența balanței aici precum și utilizarea ei pentru cântărirea cerealelor depuse în aceste vase.

În cele ce urmează ne propunem să realizăm o prezentare a componentelor descoperite:

1. Aparatul de suspendare (inv. 45645) este constituit din piesa care se fixa pe pârghia balanței, două lanțuri și cârligele de agățat mărfurile ce urmau să fie cântărite. Lungimea totală este de 85,3 cm.

Piesa care se fixa pe brațul balanței asemenea unui jug, este de forma unei potcoave plate, terminate cu două cârlige, circulare în secțiune, cu capetele rotunjite și foarte apropiate de partea centrală astfel încât să formeze două anouri. De acestea se realiza prinderea părții inferioare a jugului, lucrată dintr-o bară circulară în secțiune, îndoită în formă de V cu baza rotunjită. Această prindere se realiza prin intermediul a două anouri închise (Pl. I - 2).

Cele două lanțuri erau suspendate de partea inferioară a jugului. Ele sunt alcătuite din câte 21 de zale duble, având o lungime de 59 cm fiecare. Zalele, de forma unor volute duble, au fost realizate prin îndoire din sârmă de bronz cu diametrul de 0,6 cm.

Cârligele lanțurilor au fost realizate tot din bronz, fiind modelate prin ciocănire și îndoire. Prinderea de lanț se făcea prin intermediul unei perforații la capătul superior al cârligului. Cele două cârlige au următoarele dimensiuni: h: 10,5 cm, l: 9,8 cm (unul dintre ele este ușor deformat ca urmare a incendiului și greutatea stratului de dărâmătură).

2. Pondul (inv. 45646) este un bust-portret reprezentând un personaj feminin; el cântărește 1,100 Kg și are înălțimea de 16,4 cm. Baza pondului este ovală (9,3 x 6 cm) cu dublă profilatură. Bustul este înfășurat într-o *palla* a cărei margine este aruncată spre spate, peste umărul stâng, după ce i-a înfășurat brațul stâng ca o mânecă; în această mână ține un obiect pe care nu-l putem identifica (pare a fi un rulou – *rotulus*). Mâna dreaptă, ieșind de sub *palla*, ține marginea acesteia. La gât poartă un șirag de mărgelă, iar de urechi îi atârna cercei cu pandantive. Părul este figurat a fi ușor ondulat și îi acoperă aproape în întregime fruntea; la spate pare a fi fost adunat într-un coc în vârful capului, din care sunt lăsate, pe laterale, două șuvițe groase. Pe cap poartă o coroană care, în spate, trece pe sub cele două șuvițe laterale.

În creștet este anoul prin intermediul căruia pondul putea fi atașat de brațul balanței. Realizat din fier, acesta din urma s-a oxidat mai intens decât bronzul,

¹ COVACEF, POTÂRNICHE 2009, p. 121-132.

afectând astfel și starea de conservare a piesei. În momentul descoperirii, pondul prezenta în partea inferioară un capac de forma ovală, realizat din tablă de bronz puternic oxidată. Sistemul de prindere al capacului era unul culisant și permitea umplerea pondului cu balast de nisip sau plumb, după caz, pentru calibrarea greutății. Deși în momentul săpăturii arheologice piesa a fost recuperată întreagă, în urma intervenției realizate în laborator, capacul s-a deteriorat (actualmente el se află într-un proces de restaurare și conservare). În urma deschiderii capacului, s-a putut constata faptul că interiorul pondului era intact, fără adaosuri de plumb sau alte materiale (Pl. II).

Din păcate nu am găsit și brațul de care erau prinse toate aceste accesorii, deși în campania precedentă am descoperit un posibil astfel de element, din fier, foarte oxidat, lung de 40 cm.

Pentru identificarea personajului reprezentat am găsit bune analogii în câteva piese similare, descoperite pe teritoriul Ungariei² în care este reprezentată împărăteasa *Eudoxia Licinia* (422 – 462 p. Chr.), fiica împăratului Theodosius II și soția împăraților Valentinian III și Petronius Maximus³, devenită *Augusta* în anul 439⁴.

Pentru zona noastră, putem aminti un singur bust-pond reprezentând o împărăteasă, descoperit la Tomis și identificat cu *Aelia Pulcheria Augusta* (399 – 453 p. Chr.)⁵ fiica lui Arcadius și a Eudoxiei și soție a împăratului Marcian; în schimb sunt mai numeroase busturile-pond reprezentând divinități, majoritatea găsite tot la Tomis⁶. Pondul cu reprezentarea Aeliei Pulcheria a fost descoperit în anul 1914 și se păstrează actualmente în colecția Severeanu a M.I.M.B. (inv. 19196/602)⁷. Reprezentarea este asemănătoare cu cea a pondului nostru: personaj feminin cu bustul înfășurat într-o *palla* din care iese palma dreaptă în mâna stângă ținând tot un posibil *rotulus*⁸ (Pl. III – 3).

În Imperiul roman sunt cunoscute mai multe ponduri înfățișând-o pe împărăteasa Licinia Eudoxia. În acest context amintim un exemplar aflat în colecția Dumbarton Oaks. Deși descoperit la Latakia (Laodiceea) în Siria, editorul consideră că pondul a fost lucrat la Constantinopol, reprezentând un obiect de export. Pondul are o înălțime de 13 cm și o greutate de 1402 grame, interiorul corpului fiind umplut cu plumb⁹ (Pl. III – 2). O altă analogie pentru piesă este cea din colecția Malcove a universității din Toronto, conservată în condiții excepționale, dar din păcate cu loc de descoperire necunoscut¹⁰.

Cea mai apropiată analogie pentru pondul de la Capidava este cea descoperită în Ungaria și păstrată în colecția Georg von Bekesy a fundației Nobel din Stockholm.¹¹ Piesa, lucrată la Constantinopol și identificată cu împărăteasa

² THOMAS 1988, p. 501-516.

³ MATEI 1979, p. 212.

⁴ McCLANAN 2002, p. 23.

⁵ GRAMATOPOL 1982, p. 230-231.

⁶ IRIMIA 1966, p. 7-8.

⁷ GRAMATOPOL 1985, p. 188-189.

⁸ GRAMATOPOL 1985, p. 188.

⁹ ROSS 1962, p. 62, nr. 72, plate XLII.

¹⁰ McCLANAN 2002, p. 41, fig. 2.11.

¹¹ THOMAS 1988, p. 510, abb. 10 a, b.

Licina Eudoxia, pe baza evidențelor numismatice, măsoară 18,5 cm înălțime și cântărește 1565 grame¹² (Pl. III – 1).

În privința tipului de balanță amintim pe cea descoperită la Dinogetia¹³. Este vorba despre o balanță bizantină din bronz, databilă în timpul împăratului Iustinian; din ea s-au păstrat pârghia și două dintre cele trei cârlige de suspendare. Partea superioară a tijei poartă o inscripție în limba greacă, amintindu-l pe Gerontios, marele prefect al orașului Constantinopol în atribuțiile căruia cădeau controlul comerțului și al pieței¹⁴ (Pl. IV – 2).

O balanță completă, foarte asemănătoare cu a noastră, a fost descoperită pe epava romano-bizantină de la Yassi Ada¹⁵ din Marea Egee. Tija de bronz, masivă, măsoară 1,46 m fiind împărțită în 52 de diviziuni. Butonul terminal este decorat cu o reprezentare zoomorfă, înfățișând cel mai probabil un cap de câine. Aparatul de suspendare, asimetric, însumează 17 respectiv 13 zale de lanț. Pondul constă într-o reprezentare a zeiței Athena și cântărește 8632 g¹⁶ (Pl. IV – 1). Astfel, balanța descoperită în Marea Egee, datată în secolul al VII-lea, reprezintă un instrument la scară mărită comparativ cu piesa de la Capidava, fiind destinată probabil cântăririi unor produse mai grele.

În concluzie, prezența unui asemenea instrument la Capidava ne dovedește faptul că pe lângă importanța sa strategică, fortificația dunăreană a deținut și un important rol economic, mai ales în ceea ce privește comerțul de frontieră. Acest aspect a fost relevat și de recente campanii de cercetare întreprinse în sectorul estic al Capidavei, în urma cărora au fost descoperite cantități impresionate de materiale arheologice, databile la sfârșitul secolului al VI-lea.

În perioada Principatului, ponduri de tipul celui de la Capidava înfățișau în special divinități. Acest aspect se modifică în perioada bizantină, fiind înlocuite cu busturi imperiale, simbol al onestității și al standardului. Deși înfățișează o împărăteasă din prima jumătate a secolului V, nu ne îndoim de faptul că instrumentul a funcționat cel puțin până la sfârșitul secolului al VI-lea, datorită contextului în care a fost descoperit, în asociere cu vase ceramice bine databile în această perioadă.

BIBLIOGRAFIE

COVACEF, POTÂRNICHE 2009 – Z. Covacef, T. Potârniche *Christian Symbols on the Pottery Found in the Eastern Sector of Capidava Fortress*, în *The Christian Mission on the Romanian Territory during the First Centuries of the Church. 1600 Years since the Falling Asleep in the Lord of Saint Theotim I of Tomis*, Constanța 2009, p. 121-132.

GRAMATOPOLO 1982 – M. Gramatopol, *Dacia antiqua*, București.

GRAMATOPOLO 1985 – M. Gramatopol, *Portretul roman în România*, București.

IRIMIA 1966 – M. Irimia, *Bronzuri figurate*, Constanța.

MATEI 1979 – H.C. Matei, *O istorie a Romei antice*, București.

¹² THOMAS 1988, p. 510.

¹³ ȘTEFAN 1950, p. 152-162; VULPE, BARNEA 1968, p. 495-496, fig. 26.

¹⁴ VULPE, BARNEA 1968, p. 495-496.

¹⁵ SAMS 1982, p. 202-231.

¹⁶ SAMS 1982, p. 212-217.

McCLANAN 2002 – A. McClanan, *Representation of Early Byzantine Empresses: Image and Empire*, New York.

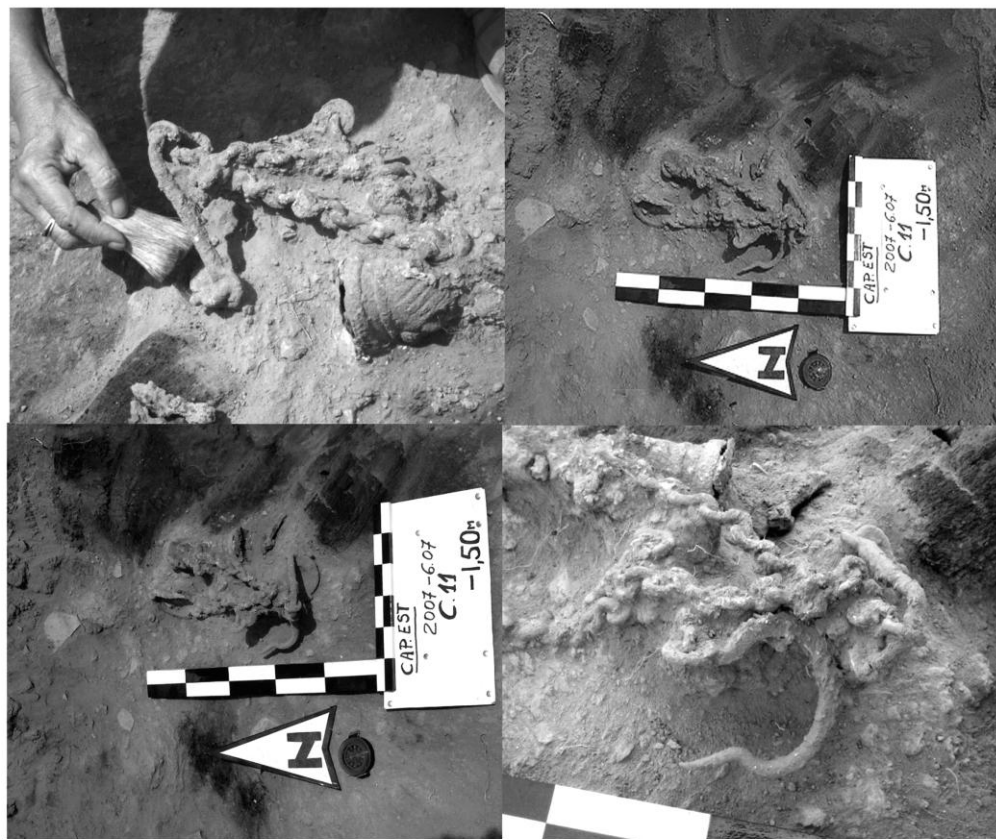
ROSS 1962 – M.C. Ross, *Catalogue of the Byzantine and Early Medieval Antiquities in the Dumbarton Oaks Collection*, Washinton D.C.

SAMS 1982 – G. K. Sams, *The Weighing Implements în Yassi Ada A Seventh-Century Byzantine Shipwreck*, Texas A&M University Press, p. 202-231.

ȘTEFAN 1950 – Gh. Ștefan, *O balanță romană din secolul VI e.n. descoperită în Dobrogea*, SCIV I (1950), 2, p. 152-162.

THOMAS 1988 – E.B.Thomas, *Bronzebusten der Licinia Eudoxia in Ungarn*, în *Ritratto Ufficiale e Ritratto Privato*, Roma, p. 501-516.

VULPE, BARNEA 1968 – R. Vulpe, I. Barnea *Din istoria Dobrogei II. Romanii la Dunărea de Jos*, București.

1

2

Pl. 1. 1 - Balanță de bronz descoperită în sectorul estic al Capidavei;
2. Aparatul de suspendare al instrumentului.

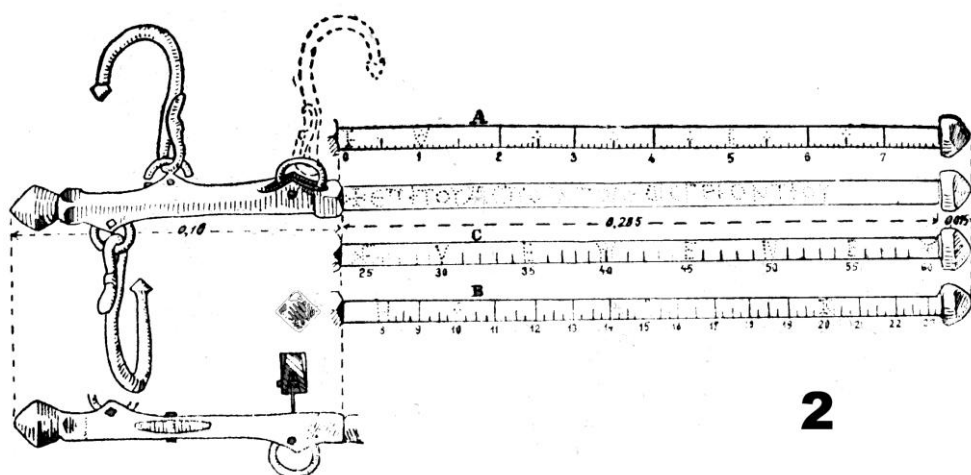
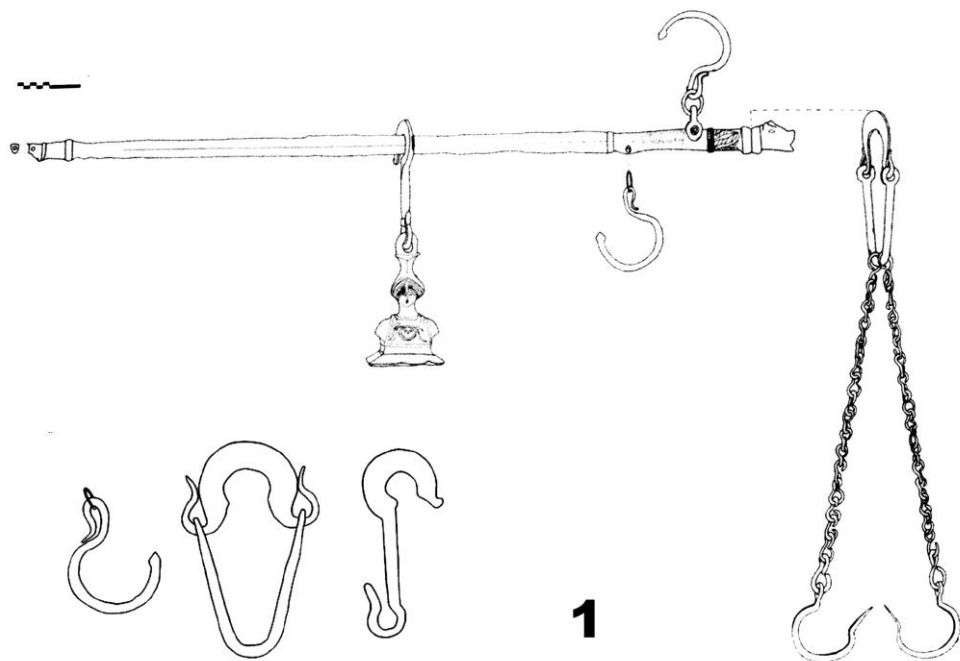

Pl. II - Pond de bronz cu reprezentarea împărătesei Licinia Eudoxia, descoperit în sectorul estic al Capidavei.

Pl. III – Ponduri de bronz înfățișând împărătese bizantine:

1. Licinia Eudoxia (*apud* THOMAS 1988, abb 10); 2. Licinia Eudoxia (*apud* ROSS 1962, pl. XLIV); 3. Aelia Pulcheria (*apud* GRAMATOPOL 1985, fig 38 a-b).

Pl. IV – Balanțe de bronz: 1. Yassi Ada (*apud* SAMS 1982, fig 10-8);
2. Dinogetia (*apud* ȘTEFAN 1950, fig 1).